

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 4. No. 13. 1939

ŞANİ ZADE ATAULLAH
ELKİTABÜL HAMİS Fİ ZİKRİL EDVİYE

الكتاب الخامس في ذكر الادويه

II

لشانی زاده محمد عطاالله الطیب

28) ماچرونه ماسرون اسپرینوم هلیوزلینوم اسپرینون اسپرینون

الماهیة İmparatoryayı berridir yani bir nebatı müstemirredir ki kerefs nevindendir ve yaprakları kerefs yapraklarına müşabih, lâkin büyük ve baharî ve magdanoz taamina benzer taamludurlar. Sakları üç dört karış kadar yükselirler ve dallar verirler ve tepelerinde şemsiye tarzında müctemi ve ufacak ve çepçevre beşer beyaz varaklardan ibaret çiçekler açar ve sonra ikişer ikişer ve büyücek ve müdevversi ve siyah, acı tohumları hasil olurlar. Kökü orta boylu ve kalın ve beyazdır. Bu nebat gölgelik ve sulak ve kayalık ve denize yakın yerlerde biter. : الاقسام المستعملة : kökü ve yaprakları ve ekseriya tohumları kullanılır. طريق الاستعمال : matbuh ve nuku olunur. الخواص : muvakkız ve muhaddiş ve müfettihtir. الفیتور : füturdan olan bevlın ve hayzın ihtibasında ve kuluncu rebhide kullanılır. مقدار الاستعمال : yarım dirhemden bir dirheme kadar 80 dirhem suda nuku ya matbuh olunur.

29) اشمیلاچه Çadır çiçeği nevindendir. Anınla böylece tarif olunur.

30) بلیطو بیلت بلینوم بقله یمانیه اشتیر

الماهیة Bir maruf nebatı seneviyedir ki evvelâ iki nevi vardır. Birine ak eştir ve öbürüne kırmızı eştir derler. Ve bunların birbirinin kebir ve sagir neveleri vardır. Kebirleri dörder karış ve sagirleri birer karış kadar yükselirler ve cümlesi sebze makulesindendirler. Lâkin taamları ve gıdaiyetleri güzel olmadıklarından agniya itibar

etmezler ve zayıf midelilere elvermez. Zira hazmı usretlidir ve batnı gevşedir ve murettiptir.

اونوبرجی سنغوان اونوقاردیوم اونوبیرنجیس اشک ایصیریفی (31)

Bir nebattır ki bir karış uzunlukta ve kırmızımtrak çok saklar sürüp yere yatarlar ve yaprakları keçi sedefinin yapraklarına benzerler lâkin ufacıktırlar ve saplar üzerlerine pençe tarzında dizilmişlerdir. Çiçekler uzun başak tarzında ve sıkıdırlar ve yaprakların kulaklarından çıkıp açılırlar ve kırmızı ve nadiren beyazdırlar ve sonra horos ibiği tarzında ve tikenli gılaflar ve içlerinde birer tane bögrek (böbrek) şeklinde tohumları hasıl olurlar. Kökü uzun ve kalınca ve üzeri siyah içi beyazdır. Bu nebatın bir nevi sagiri dahi vardır ki bundan farkı ancak cemi eczasının küçük olduklarıdır. الحواس Paklayıcı ve müdirriri ahlat ve müfettih ve munazziçtirler ve terleticidir. Dahilen ve haricen kullanırlar. Lâkin nadiren istimal olunurlar.

شوك الحمار Boga tikenı ve mayasıl tikenı dahi derler. (32) قاردواموروبداله شاردون اوزان وینتاروم ریانس قاردوس کثانوتوس

Bir nebatı müstemirredir ki sakının doğru olduğu nadirdir. Yani bir karış boylu ve eğri bir sak sürer ve sakı mezbur bazan küçük dallara dağılır ve yaprakları uzun ve üzerleri koyu yeşil enseleri akçıl ve tüylü ve çevreleri derin şakaklı ve pek hafif tikenlerle donanmıştırlar ve dallarının tepelerinde uzunca ve meşe pelidinden büyüek tomurcuklar ve her birinde bir demet ufacık ve kırmızımtrak çiçekleri hasıl olurlar ve sonra her biri bir tikenli tohumları peyda olurlar. Bu nebat ekseriya bağlarda kütükler aralarında biter. الانسام المستعمله ekseriya tomurcukları kullanılırlar.

طریق الاستعمال : matbuh olunurlar. الحواس müfettih ve muhallildir. مقدار الاستعمال basur şişlerinde dahil ve haricen kullanılırlar. 5—10 dirhemi 150 dirhem suda matbuh olunur. Kara tomurcuklarını üzerinde taşımak basura nafidir itikat ederler.

اشک خیاری Kura divlegi ve yaban hiyari dahi derler. (33)

قوتقورموسوآژ الاثريوم قوقوميس ازينوس بژند قناءالجار
قوقومروسالوايقو

المهيه nebatı bayağı hiyar gibi yeryüzüne yayılır. Kolları kalın ve yaprakları bayağı hiyar yapraklarına müşabih lâkin anlardan küçük ve akçil ve tikenluce çiçekleri dahi ana müşabih ve sarımtrak lâkin küçük yemişleri yarım baş parmak büyüklüğünde ve zeytin şeklinde ve üzeri tüylü ve huşunetli ve evvel yeşil sonra sararır ve pek lüzucetlu bir rütubetle memlu ve içi Ebucehil karpuzunun çekirdekleri gibi lâkin ufacık çekirdeklerle dolu ve kökü kalın ve beyaz bir acı nebatı seneviyedir ki sıcacık yerlerde ve metruk topraklarda biter. طريق الاستعمال التازة يemişlerinin usaresi alınır. usarei mezbure kaynadılıp hulasa kıvamına getirilir ve bu hulâsa bazı sulu ilâçlarda hususa mürver çiçeği ve papatya suları gibi nesnelere ezilip verilir. الحراس pek şedit ve muhaddiş bir müşhil ve mukayyihdir. استعمال kuvvetten olan bazı istiskalarda kullanılır. مقدار الاستعمال usaresinden 1 buğdaydan 4 buğdaya kadar verilir.

قارطامو قارطام قارطاموس عصفور اصبور (34)

المهيه bir nebatı seneviyedir ki Mısırdaki ve Avrupanın ekser yerlerinde ekilir. İki karış kadar yalnızca bir sak sürüp dallar verir. Yaprakları uzun ve enlice, sivri ve çevreleri ufacık tikenlidirler. Dallarının tepelerinde fındık kadar düğmecikler ve anlar da safran çiçeği renginde birer demet çiçekler açar ve sonra uzunca ve arpa tanesinden büyücek ve beyaz ve mücellâ, katı kabuklu, beyaz, yağlı içli tohumları hasıl olurlar ki anlara aspur tohumu ve Arabide Kartam ve Fariside Hoşkdane derler. الاقسام المستعملة çiçekleri ve nadiyen tohumları kullanılırlar. طريق الاستعمال çiçekleri suda nuku olunurlar. الحراس müşhil ve müfettihtir. Çiçeklerinin taamı mideyi bulandırır. استعمال balgamdan olan zıkı nefeste, öksürükte kullanılır, istiskada kullanılır. مقدار الاستعمال çiçeklerinden 1 dirhem miktarı 60 dirhem kaynar suda nuku olunur.

35) اصطرك Kara günlük maddesine nazar oluna.

36) وىكا وىك وىتىس رز كرم آصمه

Üzümlü asma baharda bu-
dandıkta akan suyu müfettihtir. Bevli idrar eder, uyuza fayda eder,
gözleri anınla yıkamak gözlerin yaşını alır ve basara kuvvet verir.
Asma çubuklarının matbuhu ziyadesile müfettihi süddedir.

37) اورتيقه اورتي اورتيقا انجره اصرغان

bayağı ısırgan ve büyük ısırgan dedikleridir ki maruftur.
Zira ısırganın envai vardır. Biri ak ısırgan ve biri kırmızı ısırgan
ve büyük ısırgan ve biri tavuk pençesi ve biri yapışkan otuna
benzediğinden yapışkan ısırgan dedikleridir. Ekserinin bostanileri
dahi vardır. Büyük ısırgandan başkalarına lâtincede lâminom derler
ve herbirlerini kaydı müferrik ile temyiz ederler.

Cümlesinin mizaçları birbirlerine yakındırlar. الاقسام المستعملة ekseriya
büyük ısırganın cemi eczası kullanılır. طريق الاستعمال ekseriya nuku olu-
nur ve usaresi alınır. الحواس usaresi oldukça kabızdır ve nebatı
muhaddistir. dahilen nezfi demlerde ve kesreti istifrağları
hapis için ve kan tükürmekte kullanılır. Haricen bazı mefluç olup
hissi zail olmuş âzayı tahdiş edip kızartmak için ve bazı nevazil
inmiş yerlerde kullanılır. Burun kanını tutmak için usaresi buruna
çekilir. مقدار الاستعمال usaresinden günde biddefat birer dirhem verilir.

38) آطه جايي diş otudur, harfi dalda zikrolunur.

39) اسقويلا سيل بانقراتيوم اسكيلا پياز دشتى منصل آطه صوغاني

Arabide اسقويل Arabide
dahi derler. Bir nebatı
müstemirredir ki yaprakları sarı sabır yapraklarına müşabih el kadar
enlidirler. Sakı bir karış kadar yükselip tepesinde beyaz, 6 varaktan
ibaret, müdevver bir çiçek açar, sonra müdevverimsi gılaflar içlerinde
siyah tohumları olurlar. Kökü bazan çocuk başı kadar büyük olur
bir soğandır ki kat ender kat ufak parça parça levhalardan ibarettir
ve kırmızımtraktır. Bu nevine kırmızı ada soğanı ve dişi ada soğanı
dahi derler. Soğanı küçürek ve beyaz ve sair eczası da öbüründen
esgardırlar. Buna «ak ada soğanı» yahut «erkek ada soğanı» derler.

Bu nebat denize yakın ve kumsal yerlerde olur. الاقسام المستعمله kökü kullanılır. طريق الاستعمال sufuf edip şekerle yahut mağnezya ile karıştırırlar. Yahut haplar yapıp verirler. Ve dahi suda yahut sirkede nuku ederler. Bazılar şarapta nuku ederler, Lâkin şarap anın kuvvetini kesreder. Yabis olarak verilen sulu tarz ile verilmekten evlâdır. Anınla سرکنجبین ve sirke dahi yaparlar. Anlara سرکنجبین عنصل ve خل عنصل tabir ederler. İnşallah mürekkebatla tariki imallerini tarif ederiz. الحواس cüz'ice miktarı müsekkin ve maniülhadşedir. Harekâti darabaniyeyi ve nabzın hareketlerini azaltır. Bevli idrar eder. Amma ziyadece miktarı عنف ve şiddet eder, hem kay, hem ishal verir. Kan işemeğe ve midenin iltihabına sebep olur. الاستعمال cüz'i miktar ile göğüs marazlarında ve kuvvetten olan istiskada kullanılır. مقدار الاستعمال 1 buğdaydan 2 buğdaya kadar verilir. Lâkin iktizasına göre günde iki, üç kere verilebilir. Hum tabip, çok müsteski adamlara bulandırmak ve kusmak getirecek miktarlar vererek ilâç eyledim, onların cümlesi illetten halâs oldular demiştir.

40) قونيلو لابن قونيقوس پزنگره Ada tavşanı

الماهيه Tavşana benzer lâkin andan küçük bir vasatülcüsse kedi kadar bir hayvandır. الحواس eti kesirülgızadır. Amma eğer pek genç ise andan tutkalsı ahlat hasil olur. Pek koca ise hazmi güçtür ve adatavşanının içyağı muhallil ve sinirlere nafidir.

41) فرامبوزيا فرامبواز فرا.بوازيا عابق ايدا عليق بستاني آغاج چيلكي

الماهيه böğürtlen nev'inden bir nebat müstemirre yahut seneteyniyedir ki bahçelere dikerler ve kökünden filiz sürüp tenasül eder. Lâtince anın çalısına Rubus ideus derler. Yemişi böğürtlen yemişine benzer, lâkin pek lâtif ve güzel rayıhalıdır.

Beyaz ve kırmızı yemişlisi vardır ve beyazı âlâdır. Fakirin (yani müellif tabip Ataullahın) bahçelerimde çok vardır ve bir maruf meyvadır. الاقسام المستعمله yaprakları ve çiçekleri, yemişleri kullanırlar طريق الاستعمال yemişldrinden ekseriya sirke, ve şeker ile şurup yaparlar. Çiçeklerini gerek taze ve gerek kuru olsun nuku ederler.

Yapraklarını dahi nuku yahut matbuh ederler. الحواص kabız ve pakleyici ve müsekkindir. Lâkin böğürtlenden zayıftır. الاستعمال bogaz ve diş etleri marazlarında gargaralara katılır ve çiçekleri şiddetli göz ağrısında ve yılcılıkta ve mide gevşekliğinde kullanılırlar.. Yemişleri kana taravet vermek ve anın fesadını reffetmek için iskorbit marazında ve sirke şurubu kanın hareketi şedidesini teskin için hummalarda kullanılır. Lâkin yemişler midede hazmolmayup çok meksederse fasit olur.

42) چدرو سیترون چیترون ترنج ارج آغاج قارونی

المایه Limon nevinden maruf meyvadırki buralara âlâsı Nakşa adasından gelir ve İstanbul bahçelerinde limonluklarda dahi beslenir. Vasatülcüsse kavun kadar olur. الاقسام المستعمله bilcümle meyvası, kabuğu, çekirdekleri kullanılır. طریق الاستعمال üst kabuğunun mukattar suyunu ve mukattar yağını çıkarırlar. Şurubunu yaparlar. Beyaz etlinin reçelini yaparlar. İçindeki ekşisinin mürebbası ve şerbetini yaparlar. Şeker ekip yerler. Çekirdeklerinin sübyesini yaparlar. Anları matbuhlara da katarlar. الحواص üstündeki sarı kabuğu hardır ve muvakkızdır. Alt kabuğu hazımdır. Ekşisi taravet verici ve süsümağı kat'edicedir. Hummayi katı', taaffüne mani ve solucanları katledicidir. الاستعمال üst kabuğunu füturdan olan za'fı hazımda, kalp ve dimağın zafında kullanılır. Anın yağı ve suyu dimağı ve kalbi devalara mutarri celâplara iki üç katre kadar katılır. Ekşisi kanın hararetini ve şiddeti hareketi ve safrayı teskin lâzım olan marazlarda ve hümmalarda kullanılır. Lâkin bu ekşi usare güç hazm olur. Rıh ihdas eder. Ağaç kavununun çekirdekleri solucanlarda, acı ilâç verilmek lâzım olan mide marazlarında kullanılır. Midevi hummalarda kullanılır. Ağaç kavununun içi tatlı nevi de vardır. Taamı hoştur, lâkin tıbda kullanılmaz.

43) ساءبوقو سورو ساءبوقوس آقطی خان بزرک خان آغاج سروری

المایه Orta boylu ve özlü bir ağaçtır ki yaprakları yahut yapraklarına müşabih lâkin küçürek, çevreleri dişlidir. Çiçekleri beyaz ve birer yerde müçtemi, şemsiye tarzında açılırlar, Yemişleri Ardıç yemişi gibi siyah, koyu kırmızı rutubetle memlu ve her biri ekseriya

üçer tane ufacık ve uzunca tohumlardır. Bu ağaç ekseriya dere kenarlarında ve gölgelik yerlerde biter. الاقسام المستعملة yaprakları, yemişleri, ağacının kökünün kabukları lâkin ekseriya çiçekleri kullanırlar. Bunların kurumakla hassaları zayi olmaz. طريق الاستعمال çiçekleri suda yahut şarapta nuku olunurlar. Çiçeklerinin mukattar suyunu dahi çıkarırlar. Anları kefen bezi tobracığına doldurup bazı şeylerin üzerlerine ilsak ederler. Bazan bu tobracığı evvelâ kâfuru ile uğuştururlar. Yemişlerin usaresini alıp mürebbasını yaparlar. Kabuklarını dahi su yahut şarapla nuku ya matbuh yaparlar. Bu kabukları döğüp süfuf dahi ederler الحواص çiçeklerinin nukuu eviyeyi ilenfatikiye tabir olunur pek ince damarları ikaz ve teşvik eder. Kalbi ve muhlil ve muarrık ve muhallili riyah ve rahmi ve maniilhatşedir. Kabuklarının nukuu yahut sufufu, yahut matbuhu maiyeti ishal eder. Kökünün kabukları bu hususta âlâdır. Yemişlerinin usaresi de müşhili meyah ve müdirri bevl ve muarriktir. الاستعمال ılıcak nukuu dahilen hummalarda, soğuklamada, emrazı zükâmiye, nevaziliyede kullanılır. Mürabbası desantarya ishalinde kullanılır. Sairleri de hassalarına göre her biri mahallinde kullanılır. مقدار الاستعمال çiçeklerinden yahut kabuklarından 2 dirhemden 4 dirhem kadar 150 dirhem kadar suda nuku yahut matbuh olunur. Murabbasından 1/3 dirhemden 1 dirhem kadar verilir. Süfufu dahi bunlara kıyasla verilir.

44) اوبيو اوبيوم ابيون آفيون آفيون

الماهيه Haşhaşın taze saplarını, başaklarını çizip rütubeti lebeniyesini akıtmakla aldıklarıdır. Lâkin bu az ve nadir olmakla ekseriya müstamel olan Afyon, haşhaşı su ile kaynatarak aldıkları hulâsasıdır. الحواص ahlâtı gızzattirici, uyuşturucu, ağrıları teskin edicidir. Kusmağı, hıçkırığı, kan çereyanını kat'edici, ter getiricidir. الاستعمال zayıf ve kuvvetle olan cemi harekâtı teşennüciyede ve merakta, ihtinakı rahimde teşennüçden olan ziykı nefeste, öksürükte, gab, dair sıtmalarında sair bu makule emrazda tedabiri lâzimedden sonra ihtiyatla kullanılır. Zira afyonun kesreti tedricle ülfet edenlerden başkaları sem gibi helâk ve ilâcı ipekakuanna kökile derakap kusturmak ve sonra ekşimtirak sulardan yahut çiğ kahvenin su ile nukuundan çok çok vermektir.

Afyonun *خارجاً استعمالی* eski böğür ağrılarında ve asâbî olan yarımbaş ağrısında envai arıların, zehirli haşaratın sokmasında acib, garip fayda eder.

مقدار الاستعمال Afyonun miktar istimal $1/2$ buğdaydan 2 buğdaya kadardır. Bazan bihasbüliktiza tedriç ve ihtiyatla 10 buğdaya kadar artırılıp günde 2,3 daha ziyade kerre bile verilir. Sydenham tabip Afyonun bir mürekkep levnini (müellif Tincture yani sıbg kelimesi yerine boya manasına gelen levn tabirini bütün tıbbî eserlerinde kullanmaktadır. Fakir onu şimdi boyası diye tercüme ediyorum. Müstensih Nafiz) icat etmiştir ki burada afyon ruhu (biz ona Laudanum diyoruz) demekle meşhur olmuştur. Bu terkip camayık biberi ve mükerrer şarap ruhu ve bayağı suda hallolunup bir müddet hazmettirilmiş afyondan ibarettir ki mürekkebatla inşallah tariki amelini (hazırlanma tarzı) tarif olunur. Bunun her 25 katresinde bir buğday kadar afyon ancak bulunabilir. Binaenaleyh bunun *مقدار استعمالی* 1-2 katreden 20-30 damlaya kadar artırmak mümkün olur. Afyonun hülâsasını dahi yaparlarki süzülüp paklanmış afyondan başka bir şey değildir.

45) *آق آصما* bin kulaç dahi derler. Köküne semiz kabak ve ak it kabağı dahi derler. *بريونييا قولووره بريونييا كرم دشتي كرمه اليضا*

الماءيه Arabi, farisi, Yunanide birbirlerinden me'huz, bu zikrolunan isim meşhurlarından başka. *هزارحشان. هزارفشان. قاشرا. هزارحشان.* tesmiye olunur. Bir nebat müstemirredir ki ince, tüylü filizleri ve kabak gibi elleri olup yanında bulunan nesnelere sarılarak pek yükseğe çıkar ve yaprakları asma yaprağına benzerler. Lâkin küçük, haşin, akıldır. Çiçekleri ufak, beyaz, salkım salkım, yemişleri uzun gibi, ardıç tohumları kadar, ibtidada yeşil, sonra kırmızı olurlar, kökü uzun, çocuk uyluğu kadar daha ziyade kalın olur. Rutubetlidir. Bunun bir nevi daha vardır ki bütün farkı ancak yemişini kemal buldukta siyahlanmasıdır. Kökünün olbiri gibi sarımsak tadıdır. Binaenaleyh bu nevine karayemişli ak asma derler. *الاقسام المتعملة* kökleri kullanırlar. *طريق الاستعمال* taze kökünün usaresi alınır. Kurutulmuş kökü nuku olunur. Yahut dökülüp sufuf olunur.

الحراص mahaddiş ve müşhil ve müdirri bevil ve solucanları helâk edici ve süddeleri fethedici dir.

الاستعمال dahilen manya dedikleri cünunda, bazı nevi istifadeler, tahaddüş etmek iktiza eden bazı müzmin marazlarda kullanılır. Haricen ozeyma tabir olunur şişlerde, Ur tabir olunur katı şişlerde kullanılır.

مقدار الاستعمال kökünün sufufundan bir dirhemi verilir. İktiza ederse 24 saat zarfında 2-3 daha ziyade verilir.

46) آق پلسنك Mekke pelesenğidir ki harfi mimde zikrolunur.

47) پيه بيانقو پوار بلانق پيپر آلبوم لوقويير پاپلسفبد فافل ابيض آق بوبر
الماهي karabiberden büyücek ve müdevver, akcıl renkli, keskinliği karabiberden mülâyimce bir bahardır ki deniz suyunda ıslatılıp kabuğu çıkarılmış karabiber tanesinden başka birşey değildir. Deniz suyile ykanaanın milhiyeti sebebiyle öylece büyücek kalmıştır. Gerçi hakikî olarak akbiber dahi vardır. Lâkin pek nadir bulunur. Bu Akbiber dahi her hususta karabiber gibi olup şukadar ki andan ezafıtır.

48) بان بيانقو بان بلانق بهن آلبوم بهن سفيد بهن ابيض آق بهن
الماهي Ekseriya Şamdan gelir parmak kadar ve taamı acımtrak, rengi akcıl köklerdirki nebatı iki karış kadar, ince, boğumlu saklı, sakının tepesi dallı, çiçekleri beşer varaklı, Hüsnüyusuf ve yalınkat karanfil çiçekleri tarzında ve külliye beyaz yahut yeşil, yahut sarı, yahut erguvani veyahut kırmızımtrakdırlar. Varaklarında ikişer yahut üçer noktaları olup anlar varakların birinden olbirlerine tecavüz etmekle nısfı birinde ve nısfı ahari olbir varaktadır. Çiçeklerin ortalarında kırmızı telleri vardır. Sonra Hüsnüyusuf tohumu gibi müdevver tohumları olur. Nebat mezburun sakı üzerinde uzun saplarda, bazan ikisi bir yerde uzun, ensiz, sivri yaprakları vardırki diplerinde yine ol şekilde dörder yaprakcıklar dahi olup iki taraflarda kulak gibi vazolunmuşlardır. الاقسام المستعمله kökleri kollanılır. Lâkin fizemana nadir kullanılır. طريق الاستعمال nuku yahut sufuf olunurlar. الحراص müvakkız ve maniülhatşedir. الاستعمال tiryak terkibine katılır.

Füturdan olan harekâtı teşennüciyeyi teskin ve solucanları helâk etmek ve şehveti cimâı tahrik etmek hususlarında kullanılır. مقدار الاستعمال sufufundan sülüs dirhemden bir dirheme kadar verilir. Nuku yapmak için bu miktarın iki misli kullanılır. Kızılbehmen harfikafta zikrolunur.

49) آق دېکن Deve dikenidir. Harfi dala nazar oluna. Bir nevi Akdiken dahi vardır ki bayağı enginardır. Kariben zikrolunur.

50) آق جکر اوتی Bazıları yalnız ciğer otu yazarlar. Lâkin Kara-ciğer otundan temyiz için türkii kadimde اويکن otu dedikleri gibi lisanı asra görede böyle yazılması münasıptır.

بولوناريا بولونر بولوناريا ششدارو حششة الريحه

المابه Sağır ve kebiri yani yassı yapraklısı ve ensiz yapraklısı olup bir nebattır ki sakı bir karış kadar yükselir. Yapraklarının birazı dibinde olup yere yatarlar. Birazı sakın üzerinde olurlar. Çiçekleri zurna dibi tarzında, ağzı beşer haneli, renkleri kırmızı yahut mordur, çoğu bir yerde müçtemidir. Sonra yerlerinde düğmeciklerin içlerinde dörder tane müdevver tohumları olurlar. Kökü saçaklı, lüzucetli bir rutubetle memludur.

طريق الاستعمال ekseriya piliç suyu ile matbuh olunur. Hariçtan zumad olunur. الخواص rutubet verici müsekkini sadridir. Lisanı sevir otu mizacına yakındır. الاستعمال Akciğer ve göğüs marazlarında tükürmekle maddeyi defetmek lâzım olduğu vakitlerde kullanılır.

البوريانقو البوربلاق ورايوم البورروس آلبوس خريق ابيض آق چوبله 51)

المابه kökü sovan makulesinden, dışı karamık, içi beyaz, kalınca köklerle donanmış, fidanı enli üç karış kadar yükselir. Taamı acı ve keskin rayıhası fena bir nebatı müteceddidedir ki sıcak memleketlerde olur. kökü kullanılır. طريق الاستعمال üst kabuğu gereği gibi soyulup ayrıldıktan sonra kökünün içi, döğülüp, sufuf olunur. Yahut matbuh yahut sirkede nuku olunur. Yahut ki hülâsası yapılır. الخواص muhaddiş semiyetlidir. Yukarıdan ve aşağıdan şiddetle sürüp defeder. Buruna çekilse pek şiddetle aksırtır. Dahilen ziyade miktarı

helâk eder. Bunu baytarlar atların ilâcına katıp kullanırlar. Çobanlar koyunların uyuzuna anınla ilâç ederler. Hasılı kelâm zehir nev'inden olmakla vaktimiz hazık tabipleri dahilen nadiren kullanırlar. الاستعمال etibbayı zaman nadir olarak ve azim ihtiyat ve basiret ederek bazan manya tabir olunur şedit cünunda ve malihülyada kullanırlar. Haricen kel marazında ve aksırtıcı enfiyelerde ve sektelerde kullanırlar. مقدار الاستعمال sufufundan 2 buğdaydan 20 buğdaya kadar verilir. Döğülmemiş kökünden 20 buğdaydan bir dirhem kadarı 100 dirhem suda nuku olup andan aralıkta birer miktar verilir. Akçöpleme yiyip zehirlenmiş adamın ilâcı kahve içmek yahut kaynar suda nuku olunmuş çiğ kahve nukuundan çok çok içirmektir.

52) قانلاياقا قائل بلانس قانلا آلبا دارجين سفيد دارصيني الابيض آق دارجين

Hindişarkide Camayka adasından vesair adalardan gelir bir kabukturki mukaddema Vinter darçını ile ekilmiş olmakla ikisi bir şeydir zannederler imiş. Ak tarçın bayağı tarçından kalın lâkin tarçın şeklinde ve bir sarımtırak beyaz enli ve taamı baharlı ve keskin bir kabuktur ki nükuu bayağı tarçın gibi kokar. طريق الاستعمال süfuf yahut nüku olunur. الحواس müvakkız ve müheyyiçtir. استعمال za'fı hazında ve füturdan olan emrazda kullanılır. مقدار الاستعمال sufufundan südüs dirhemden sülüs dirheme kadar verilir. Yarım dirhemden iki dirheme kadarı altmış dirhem suda nüku olunur.

53) لي بلانق ليليوم آلجوم سوسن آزاد سوسن ابيض جيليو

Zambak envaından iptidaki nevidir. Bir nebati müteceddidedir ki her sene kökünden sürer ve kökü sogan makulesidir. Çiçekleri sünbüli taberiye benzer ve beyaz, latif rayihali olduklarından nebati mezkûru bahçelere dikerler. Buralarda bir maruf nebattır. طريق الاستعمال kökünü pişirip harıçten zumad ederler. Kurutup sahketikten sonra bazı merhemlere katarlar. Çiçeklerinin inbikle suyunu taktir ederler. Mukattar yağını da çıkarırlar. الحواس çiçekleri mürattıp ve mülâttiftir, kökü yumuşatıcı, nadic verici, halledici, irinlendirici, pākleyici, iltihabı teskin edi-

cidir. استعمال mukattar suyu hünnakta ve sair dahili iltihaplarda, harkatülbevilde, vecai kilyede kullanılır. Yağı emrazi cildiyede, si- vilcelerde, hararetili şişlerde kullanılır. مقدارالاستعمال mukattar suyu- nun dahilen istimali 8 dirhemden 32 dirheme kadardır.

54) اوليانو آنسان توس اوريس كندر لبان آك گۈنلۈك

Reçine nev'inden bir beyaz zamktır ki erazii mukaddesede Arabistanın sair yerlerinde dahi olur. Yaprakları mastiki ağacının yapraklarına müşabih ve ardıç nev'inden bir küçük ağacın reçinesidir ki anın kabuğunu çizmekle ak günlüğü andan akıtıp alırlar. Ak gün- lük herkesin malûmudur. Bu ağaççığa şeceretüllübnan derler. الاختيار âlâsı pak ve cüz'ice sarımtırak beyaz olan ve kolayca kırılan ve ateş üzerine kondukta pek tayyib rayiha veren, taamı acımtırak olandır. طريق الاستعمال ekseriya ateş üzerine bir parçasını koyup anınla bir parça pamuğu yahut yünü tütsüledikten sonra anı bedeninin bazı yeri- ne vazederler. Ak günlüğü envai zumadlara ve merhemlere katarlar. Bir dirhem mikdarını bir elmanın içinde pişirip günlüğü andan ayıtla- yıp çıkardıktan sonra o elmayı mariza ziki sadır ve öksürük için ye- dirirler. Lâkin etibbayı asır indlerinde bazı mülâhazaya mebni terko- lunmuş rütbelerindedir. الحراص müvakkız, unuldücü, bir mikdar sı- kıcı, terleticidir. استعمال füturdan olan ozeyma tabir olunur şişlerin şiryân damarlarına şevk ve neşat getirmek için ve bazı azayı ikaz etmek için haricen kullanılır.

55) فراقيدل ديقظاموم آلبوم فراقينلا رنگ دقطبين ايض آق باربوز ديتامو ياتقو

الماحيه yapraklarının ve hey'etinin müşabehetinden dişbudacık ma- nasına Fraksinella tesmiye eyledikleri nebattır ki sakları iki karış ka- dar yükselirler. Müdevver, tüylü, kırmızımtıraktırlar. Yaprakları diş- budak ağacı yapraklarına müşabih lâkin küçürek ve saplar üzerinde karşılıklı dizilmişler, tepede bir yaprakla nihayet bulmuşlardır. Çiçek- leri sakların tepelerinde başak tarzında açılırlar. Dilber, büyük, her- birleri penbe renkli beşer varaklardan ibarettirler. Göbeklerinin çev- relerinde kırmızıca daireleri, ortalarında sekizer, onar telden püskül-

leri vardır. Sonra yemişleri ve içlerinde güneş tarasından büyücek bezyiyyüşşekil ve siyah, parlak, tepeleri sivrice tohumları hasil olurlar. Kökü uzun, serçe parmağından incerek, kuvvetli rayihalı, acı tamlıdır. Bu nebat sıcacık yerlerde, ormanlarda biter. الاقسام المتعملة kökleri kullanılır. طريق الاستعمال nüku', matbuh, süfuf olunur. الخواص hafifçe müvakkizdir. Solucanları helâk eder. الفوتورال استعمال emrazda, solucanlarda kullanılır. مقدار الاستعمال süfufundan 1/6 dirhemden 1/2 dirheme kadar verilir. 1 dirhemi 60 dirhem kaynar suda nüku olunur. Girid yarpuzu, mangır otu dedikleri yarpuz mahallinde tahrir olunur.

56) آفاسيا آفاكيا عصارة كره رب القرظ (ismi arabidir.) آفاكيا آفاكيا

المهميه şevkei Mısır tesmiye olunur, ağacın karraz ve keزالik sent, sant, sebt, farsçada küre isimleriyle müsemma yemişlerinin usaresinden yapılır, katı, karamlık kırmızı, kuru ve kırılır bir mürebbasıdır ki Mısırdan gelir. Ol yemişlere Mısır'da kulkul dahi derler. طريق الاستعمال nüku olunur. الخواص muttarî, kabızdır. استعمال nezfi demde, basur kanının kesreği cereyanında, ishalde, döstantaryada, kusmuğu teskin etmekte, diyabetes marazında dahi kullanılır. Haricen taravet ve kabız lâzım olan yerlerde zumad olarak kullanılır. مقدار الاستعمال 8 buğdaydan yarım dirheme kadarı bir münasip sulu ilâçta hallolunup verilir. Yahut bir dirhemden iki dirheme kadarı bir o kıyye suda nüku olunup anın günde 50 dirhem kadarı istimal olunur. Lâkin bundan akvâ ve âlâ ilâçlar bulunalıdanberi akakyanın istimali terk olunmuştur. Bunun Mısırdaki tazesini de kullanırlar.

57) آفیرنوس بشجیر نبع آفیرنوس آفیرنوس

المهميه gürgen nev'inden maruftur. الخواص cemi eczası kabızdır. Dahilen, haricen nükuu ve zumadı kullanılır. Hususa zumadı mak'adin hurucuna nafidir, Lâkin etibbayi zaman köylü ilâcıdır deyu istimaline tenezzül etmeyorlar,

اقويو شاتنداقازو اقايدو غايوس آقويو (58)

المهمه kestaneye benzer, koyun yüregi resminde bir yemiştir ki Yeni Dünya'da Brezilya memleketinde olup oradan kurusunu getirirler. طريق الاستعمال ياغىنى چىكارىلار. الحواس kabızdır, yakıp kabartıcıdır, الاستعمال gerek kendisini, gerek yağıنى dahilen istimal etmek hiç bir vechile caiz değildir, amma haricen bazı nasırları, zübdü, katı etleri, eskimiş, fena karhaların salâbetlerini gidermek, paklemek için kullanılırlar. Lâkin bu yağı bir tarikle kana nüfuz ve sirayet ederse pek fena ve ağır ârizalara sebep olur ; binaenaleyh anın istimalinde ihtiyat ve basiret etmek lâzımdır,

اوقيس حاض الارنب 59) Ekşi tirfil, kuzu kulacığı dahi derler. آچه توزدلا آلبلوبا اوقسى تریقلون

المهمه bir nebatı müstemirredir ki kökünden uzun, ince, bazan kırmızımtırak çok saplar sürüp üzerlerinde yürek resminde üçer tane yumuşak rutubetli, sarımtırak yeşil, bir latif ekşimtirek taamlı yapraklar verir. Bu sapların orta yerlerinden saplar çıkıp her biri bir tane çan resminde büyücek, ağızlar diplerine kadar beşer hanelere şakkolunmuş ve ekseriya beyaz bazan kırmızı, nadiren sarı çiçek açar, sonra yerlerinde fener şeklinda birer gılâf peyda olup içlerinde doru renginde tohumlar hasıl olurlar. Kökü kısa, kalınca dört beyaz yahut kırmızımtıraktır. Uzun saçakları vardır. Bu nebat ormanlarda, kumsal yerlerde biter. طريق الاستعمال اقسام المستعمله cemii eczası kullanılır, usaresi alınır. Nebatın matbuhu dahi, bazı matbuhlara da katılır. الحواس taravet ve sükûnet verici, susamağı, teaffünü katedici, müsekkindir, الاستعمال dahilen hiddetli, safralı hümmalarda, iskorbiti harde, redaetli hümmalarda, sair kuvvetten olan emrazda kullanılır, Haricen ağız ağrısında, hunnakta matbuhiyle gargara olunur. مقدار الاستعمال yapraklarından bazı mutarra matbuhlara bir kabza yahut bir kabzası yüz dirhem miktarı bir tabhaya katılır. Usaresinden matlup hasıl oluncaya kadar aralıkta birer kaşık verilir.

آقوروس فالاموس آروماتيکوس آقوروس اکر وج کؤکؤ 60) Ekir kökü قالامو آروماتيکو اردوران

الماءه parmak kalınlığında, çok boğumlu, dışarısı kırmızımtırak, içerisi beyaz, baharsı kokulu, keskin taamlı bir köktür ki âlâsı buralara uzaktan, Tataristandan gelir. Felemenk, Yenidünyada kâin Kanada memleketinde, Cava adasında dahi olur. Nebatının yaprakları ak zambak yaprakları gibi, yemişleri dari fülful gibidirler. الاقسام المستعمله kökü kullanılır. طريق الاستعمال süfuf olunur; nükuu, hülâsası dahi yapılır. الخواص müvakkiz, midevî, dimağî, müfettihtir. الاستعمال midenin barsakların füturdan naşî olan marazlarında kullanılır. مقدار الاستعمال süfufundan 1/3 dirhemden 1 dirheme kadar verilir. Yine süfufundan 1 dirhemi 60 dirhem kadar kaynar suda nüku olunur.

61) Al hüsnü Yusuf. الحنيس صلبى فلوس قوسطنطينو بوليطانوس
فيوردى قوسطانتينو بولى قروئه دومالط ليقينس قوجينبو

الماءه bu hususta luhnis tabir ölüne bayağı hüsnü Yusuf'a benzer. Şu kadar ki bunun sakları andan ziyadece yüksek ve tüylüdür. Çiçekleri al yahut zincifre renginde koyu aldır. Anın gibi bu da şemsiye tarzında bir yerde müctemi çiçekler açar. Çiçeklerinin her biri ber mutad beşer varaklardan ibarettir. Lâkin bazı katmerlisi de vardır. Bu nebatı hususa katmerlisini bahçelerde beslerler. Lâkin tıbbda kullanmazlar. Asıl lihnisten farkolunmak için zikrolundu.

62) Alacehir, Boyacılar dikenî dahi derler. ارحيقته ارزير
ايسيناچرونيا زيرون رامنوس قاتارتيقوس

الماءه Arapta şevketüsubbagîn dahi derler. Çalı nev'inden, çalılık, rutubetli yerlerde biter. Kilis vilâyeti semtlerinde çok olur. Bir küçük ağaççıktır ki kalınlığı vasat, kabuğu kiraz ağacının kabuğuna benzer. Dalları ahlat ağacı gibi bazı dikenlerle donanmış, yaprakları elma yaprakları gibi lâkin küçük, çevreleri ufak dişli, yemişleri ardıç yemişi kadar, yumuşak, iptidada yeşil, kemal buldukta siyah, parlak olur. Bir yeşimtirek, acımtırak rutubetle dolar. İçlerinde bazı ufacık çekirdekleri olur. Bu yemişle boyacılar yeşil, sarı boyarlar. Anı tabibler ilâca kullanırlar. الاقسام المستعمله alacehrin ancak yemişleri kullanılır. طريق الاستعمال matbuh olunur, usaresinin macunu yapılır. الخواص bir kuvvetli müshili maiyettir. الاستعمال füturdan olan istis-

kada, nikriste, evcaı nevaziliyye ve mefasılıyyede kullanılır, Lâkin istimali nadir olur. مقدار الاستعمال 1 dirhem alacehir yemişi 100 dirhem suda matbuh olunur.

63) Alatına Bu isimle maruftur. الاتينه والروت الاتينه

الماتيه sakları yeryüzüne yayılırlar. Yaprakları çiyen otunun yapraklarına benzerler. Taamı acı, kökü doğru, küçük beyaz bir nebat-tır ki anın müdevverce yapraklısı, ensiz yapraklısı olur. Ensiz yapraklı nev'inin yaprakları ok demirine benzerler. Evvelkinin çiçekleri beyaz, ikincinin sarıdır. Bunun mavi çiçekli nev'i de vardır. Cümle-sinin çiçekleri küçük, bayağı keten otunun çiçeklerine müşabihtirler. Bunlar tarlalarda ekin aralarında biterler. الاقسام المستعملة yaprakları, fi-lizleri kullanılırlar. طريق الاستعمال nükuu, matbuh, zumad olunurlar. الحواس pakleyici, onuducu müfettiş, muhallildirler. الاستعمال gözün bazı marazlarında, yaralarda, istiskada, sair sulu şişlerde kullanılırlar. Bunların cümlesine deruneci müennes derler. Deruneci müzekker çiyen otuna derler ki harfi cimde zikrolunr.

64) Âlâmî elifi hazifle lâmî dedikleridir ki harfi lâmda zikrolun-ması müstahsen görüldü.